

Posudek oponenta na diplomovou práci Ivany CUNNINGHAMOVÉ *Obraz učiliště v období tzv. normalizace a transformace*. Praha : Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2021. 90 s. + přílohy.

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Lenka Krátká, Ph.D.

Záměrem předkládané diplomové práce je pokus o reflexi učňovského vzdělávání v období tzv. normalizace a transformace na příkladu re/konstrukce historie jednoho konkrétního středního odborného učiliště v Praze. Autorka se ve své (více méně) případové studii otevřeně hlásí k metodě orální historie, kterou využila v rámci terénního výzkumu, a následně si vytkla za cíl získané narativy bývalých i současných zaměstnanců školy komparovat s klasickými písemnými prameny a sekundární literaturou (resp. přesněji řečeno, úryvky z rozhovorů ilustrativně zasazuje do kontextu již existujících zdrojů ke zkoumané problematice).

Hned na úvod je třeba konstatovat, že i přes insiderství diplomantky, a její zjevné zaujetí pro výzkumné téma, se podle mého názoru bohužel nepodařilo plně využít badatelského potenciálu orálně-historického výzkumu a výsledný text tak zůstává (zejména v důsledku absence jakékoliv snahy o analýzu a interpretaci) „pouhou“ kompilací útržkovitých informací faktografické povahy, které jsou čtenáři/čtenářce servírovány v chronologickém sledu od roku 1968 do roku 1993 (resp. současnosti).

Struktura práce byla po formální stránce zvolena správně. Po obecně laděném úvodu následuje stručná metodologická část, reflexe použitých pramenů a poté nejrozsáhlejší historicky kontextuální pasáž věnovaná vývoji učňovského školství ve zkoumaném období, na kterou navazuje „empirická“ část zaměřená na jednotlivá subtémata (opět pojímaná v chronologické rovině).

Metodologickou část považuji za stručnou a obecnou (až téměř nedostatečnou). Diplomantka nejprve představuje zvolenou metodu orální historie, výzkumný vzorek, etické aspekty a pak se – velmi povrchně – zmiňuje o analytických postupech. Na tomto místě bych ocenil alespoň zdánlivý pokus autorky dodat textu punc jakési vědeckosti použitím tak zcela elementárních pojmů jako je „obsahová“ nebo „narrativní“ analýza. V kontextu etiky pak není reflektována současná legislativa a informovaný souhlas je zmiňován pouze jednou, a to mimoděk. Snaha o anonymizaci v podobě iniciál mi osobně nedává smysl, je-li konkrétní škola v práci jmenována a u respondentů/respondentek je současně uváděna funkce i rok působení. Z metodiky navíc vyplývá, že výzkumný vzorek na anonymizaci netrval, z jakého důvodu se tedy autorka rozhodla pro užití iniciál (navíc v tak nešťastné podobě s akademickými tituly) zůstává nejasné. Nedostatečně je bohužel reflektována také vlastní pozicionalita ve výzkumu (tj. insiderství), která může představovat významný problém zejména z etického hlediska (subjekt/objekt výzkumu je současným zaměstnavatelem autorky). Právě v reflexi „napětí“ mezi etickou a emickou perspektivou v různých fázích výzkumu mohl z metodologického hlediska spočívat hlavní přínos předkládané práce. Tato rovina však prakticky není v textu problematizována.

Celkem se diplomantce podařilo pořídit strukturované (tematicky orientované) interview s 10 respondenty (7 mužů a 3 ženy) z řad pedagogů, vychovatelů a mistrů, což je vzorek, který lze (v rámci kvalitativního výzkumu) jistě považovat za dostatečný. Nabízí se nicméně otázka, proč nebyl způsob konstruování výzkumného vzorku promyšlen lépe a autorku nenapadlo např. do výzkumu zařadit také některé z bývalých učňů, případně dalších (nepedagogických) zaměstnanců školy (či podniku). Svědectví tohoto typu by mohla autorce pomoci lépe (re)interpretovat některé (podle mého názoru místy značně stylizované) narativy pamětníků a pamětnic.

Část věnovaná přehledu použitých zdrojů působí na první pohled reprezentativním dojmem. Při bližším průzkumu však zjistíme, že obraz pestré palety různorodých pramenů rychle získává trhliny. Autorka např. jako „významné prameny k tématu“ zmiňuje *Učitelské noviny* a časopis *Pedagogika*, jakkoliv v celé práci nenalezneme jediný odkaz na tato periodika (resp. články v nich uveřejněné). Nabízí se tedy otázka, v čem byly tyto zdroje tak přínosné a z čeho vyplývá jejich významnost?

Největší prostor v práci zaujímá historický kontext vývoje učňovského školství v období státního socialismu a dějiny konkrétního pražského středního odborného učiliště. Text je faktografickou kompilací z různých písemných zdrojů, přičemž hlavní těžiště představuje oficiální dobová (tj. tehdejšími režimu poplatná) odborná přehledová literatura a kronika školy – tomu na mnoha místech odpovídá i vyznění textu jako celku, které na mnoha místech připomíná spíše nekritický výčet úspěchů socialistického vzdělávacího systému.

Z historického kontextu práce fluidně přechází do empirické části, která je bohužel nejkratší. Přejít mezi oběma částmi není snadno rozpoznatelný, protože způsob výkladu autorka po celou dobu prakticky nemění a v textu tedy nadále dominují především převzaté informace ze sekundární literatury, které jsou však nově doplněny o ilustrace v podobě úryvků z rozhovorů. Vlastní interpretace se v textu téměř nevyskytuje, a pokud ano, tak jen v ojedinělých případech, přičemž autorka často nekriticky opomíjí možnou stylizaci narátorů a narátorek (tj. odpovědi na položené otázky nejsou žádným způsobem problematizovány). Předkládaná diplomová práce je tak spíše reflexí oficiálního diskursu (tj. pozitivistickými dějinami učiliště), zatímco aktérská perspektiva (reprezentace učiliště v kolektivní paměti zaměstnanců) je zcela upozaděna.

V rozpravě u obhajoby bych proto diplomantku rád požádal o zodpovězení následujících otázek:

- 1) V metodologické části autorka uvádí, že cílem kvalitativního výzkumu je vytvořit teorii, v závěru však žádnou teorii nepostuluje, může tedy shrnout hlavní závěry svého orálně-historického výzkumu?
- 2) Řešila autorka v průběhu svého výzkumu nějaká etická dilemata v souvislosti se svým insiderstvím (tj. faktem, že zkoumaná existence je jejím zaměstnavatelem), a to zejména v rovině reflexe vztahů/jednání současného ředitele, který je ve své funkci již třetí dekádu?

3) Existovala na internátu/učilišti šikana, jaké byly její formy, jaká je situace dnes? V textu je téma osobních vztahů mezi uční de facto marginalizováno odkazem na mocenský kapitál „pedagogické trojky“. Šikana však nepochybně patřila mezi sociopatologické jevy, které se v učňovském vzdělávacím systému projevují dodnes.

4) Události listopadu 1989 jsou v textu zmiňovány pouze několika větami bez hlubší reflexe, jakkoliv jde o historický proces, který významně ovlivnil kádrové pořádky ve zkoumané instituci. Nabízí se otázka, jak se stavěli k sametové revoluci samotní uční (měli nějaké konkrétní požadavky, vznikl stávkový výbor a Občanské fórum na učilišti) – musel pedagogický sbor řešit v těchto dnech nějaké kázeňské přestupky či protesty?

5) Lze považovat zkoumané střední odborné učiliště v něčem za specifické, pokud jde o jeho vývoj, podmínky, současný stav apod. v kontextu komparace s dalšími školami tohoto typu, případně proč?

6) V „Závěru“ autorka hodnotí současný stav na základě odkazů na odbornou literaturu či výsledky sociologických šetření spíše negativně. Pracuje však s daty, která jsou starší více než dekádu. Opravdu nedošlo k nějakým změnám ve vnímání a stavu učňovského školství (a to zejména se změnou na trhu práce, pokud jde o potřebu kvalitních řemeslníků)?

V neposlední řadě je třeba zmínit také formální stránku předkládané diplomové práce, kterou považuji za naprosto tristní. Jako vyloženě skandální vnímám především absenci paginace u odkazů na použitou literaturu a prameny, čímž je znemožněno dohledat a ověřit, kdy autorka cituje a kdy parafrázuje. Citace se navíc i při opakovaném výskytu objevuje v nezkrácené formě, což působí rušivě a navíc je tímto způsobem text opticky uměle natahován. Pokud jde o stylistiku, zejména v první polovině práce by si text zasloužil pečlivější jazykovou korekturu.

V kontextu výše uvedených nedostatků se podle mého názoru předkládaný text po obsahové i formální stránce pohybuje na samotné hranici obhajitelnosti. Nicméně, i přes všechny tyto výhrady diplomovou práci kolegyně Cunninghamové nakonec **doporučuji k obhajobě, nicméně navrhuji její hodnocení nejlépe známkou 3 („dobře“), a to pouze v závislosti na uspokojivém zodpovězení výše uvedených otázek v průběhu obhajoby.**

V Praze, dne 21. ledna 2021

Mgr. Jiří Hlaváček, Ph.D.